

TİYATRO

- Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesi amacıyla hazırlanmış gösteridir.
- Tiyatro eseri; sahnede canlandırılmak amacıyla yazılan edebi metinlerdir. Bunlara “**dramatik metinler**” de denir. Tiyatro metinlerinin bir anlatıcısı olmaz, gösterme ön planda olduğundan konuşma ve eylem üzerine kuruludur.
- Tiyatro, olayları dekor ve kişiler yardımıyla sahnede günlük hayatta olduğu gibi göz önünde canlandırılır. Ayrıca tiyatrodaki söz ve hareketler birbirini tamamlar, oyuncu ile seyirci bütünleşir. Bu nedenlerle tiyatro, edebi türler içinde en canlı ve yaşama en yakın olan türdür.
- Genel olarak temsil edilen eser anlamında da kullanılır. Tiyatro; **drama, oyun, temsil, piyes** gibi kavramlarla da karşılanmaktadır. Göstermeye bağlı metin olan tiyatro metinleri, modern dönemde görsel sanatlar olarak ifade edilir.
- Tiyatro, bir sahne sanatıdır. Tiyatro eseri, olayları oluş halinde gösterir. Konuşma ve eyleme dayanan bir gösteri sanatıdır. Kendine özgü kuralları olan edebiyattan farklı bir güzel sanat dalıdır.
- Yaygın hümanist bir deyişle tiyatro; insanı, insana, insanla, insanca anlatma sanatı olarak ifade edilir.
- Tiyatro eserinin diğer türlerden en önemli farkı; diğer edebi eserler okumak ve dinlemek için yazılmışken, tiyatro oyununun sahnede seyirci önünde oynanması amacı ile yazılır. Değer ölçülerini, izleyenin kanaat ve anlayışlarından alır. Göze görünür bir karaktere sahip olması, canlı olarak meydana geliş niteliğiyle toplum psikolojisine hitap eder. Ayrıca hem göze hem de kulağa hitap eder.
- Temsil yeri ve eser, tiyatronun edebiyat ögesidir. Tiyatro da oyunculuk, sahne düzeni, ışıklandırma, dekor, kostüm, müzik gibi unsurların bütünlüğü söz konusudur. Tiyatrodaki değişmeyen unsurlar ise; eser (tiyatro metni), oyuncu ve izleyicidir.

- Anlatmaya bağlı metinlerdeki olay örgüsü tiyatrodaki “**dramatik örgü**” adını alır. Bu örgüyü kişiler doğrudan doğruya canlandırır.
- Tiyatrodaki konuşma bölümlerinde söyleşmeye bağlı, eserdeki parantez içi verilen bölümlerde ise betimleyici anlatım türü kullanılır. Kişilerin birbiriyle konuşurken hangi ses tonunu kullanacakları ve nasıl davranacakları, jest ve mimikleri metin içinde ve **parantezle** verilir.
- Tiyatro, Yunanca theatron, yani “görme yeri” sözcüğünden gelmektedir.
- Çağdaş tiyatronun tarihi, Yunan Bağ bozumu tanrısı **Dionysos (Diyana)** adına yapılan dinsel törenlere dayanmaktadır.
- Yunan edebiyatında ilk önceleri sadece koro halinde şarkılar ve şiirler söylenerek dans edilirdi. **Thespis**, adında bir şair VI. Yüzyılda koro karşısına bir oyuncu çıkararak diyalogu başlatmıştır. Daha sonraki zamanlarda daha fazla oyuncu çıkartılarak karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir. Böylece koro değerini yitirmiş ve modern tiyatro da şekillenmeye başlamıştır.

TİYATRONUN YAPI UNSURLARI:

Tiyatronun yapı unsurları; dramatik örgü, yer, zaman, çatışma ve kişilerdir.

- **Dramatik örgü:** Tiyatro eserindeki olaylardır. Her olay, iletici seyirciye ulaştırmak için oluşturulan bütünün parçasıdır. Temel ve yan çatışmalardan doğan olaylar, neden-sonuç ilişkisi ile birbirine bağlanır. Dramatik örgü perde, sahne vb. bölümlerle etrafında düzenlenir. Sahnelenmesi zor olduğundan çok geniş olaylara yer verilmez. Olayların hareket halinde sergilenmesine aksiyon (eylem) denir.

- **Yer (Mekân) (Sahne ve Dekor):** Olayların geçtiği çevre ve olayların oynandığı yerdir. Canlandırılan olaylar, yaşandığı zamana ve çevreye uygun bir dekor ile sahnede yansıtılır. Oyunun geçtiği yeri canlandırmak için kullanılan ışık, eşya gibi araçların tümü dekoru oluşturur. Olayın oynandığı ve geçtiği yerdir.
- **Zaman:** Olayların başlangıcı ile bitişi arasında geçen süredir. Kronolojik ya da düzensiz zamanlardan biri ile sıralanabilir.
- **Çatışma:** Dramatik örgünün gelişmesinde basamakları ortaya çıkaran, kişiler arasındaki iç ve dış mücadeleler, anlaşmazlıklardır. Karşıt duygu, düşünce ve isteklerin; kişilik özelliklerinin bir arada sergilenmesi ile ortaya çıkar. Sosyal statü, ekonomik durum, psikolojik yapı, eğitim ve kültür gibi unsurlardaki keskin farklılıklar çatışmayı belirleyen etkenlerdir.
- **Kişiler (Şahıs Kadrosu-Oyuncular):** Dramatik örgüyü oluşturan ve yaşayan şahıs kadrosudur. Kişiler tip ve karakter olarak ikiye ayrılır. Bazı tiyatrolarda insan dışı varlıklara (peri, ağaç, hayvanlar gibi) da yer verilebilir. Erkek oyuncuya **aktör**, kadın oyuncuya **aktris** denir.
- **Seyirci:** Tiyatronun temel öğelerindendir.

TRAJEDİ (TRAGEDYA)

- Kişilere korku, heyecan ve acındırma telkinleriyle ders vermek amacı güden en eski tiyatro çeşididir.
- Trajedide, acıma ve korku duyguları uyandırılarak seyircinin kötü tutkularından arındırılması amaçlanır.
- Kadere, ahlak, töre ve geleneklere üstün bir değer verilmiştir.
- Eski Yunan edebiyatında doğmuş ve ilk örnekleri manzumdur. 17. Yüzyıldan itibaren Fransa'da nesir türünde de verilir.

- Şiirsel olarak yazılması ve değişmez kurallara bağlı olması sebebiyle öbür tiyatro çeşitlerinden kolayca ayrılır.
- Klasisizm ile şekillendiğinden bu akımın özelliklerini taşır. Kendine özgü kuralları vardır.
- Konularını tarihten ve mitolojiden (efsane) alır.
- Kahramanları soylular ya da olağanüstü varlıklardır.
- Güldürücü öğeler bulunmaz.
- Özellikle karakterler “katharsis”, yani arınma sürecinden geçerlerdi. Bu da ancak farkında olarak ya da olmadan kahramanın büyük bir hata yapması, bu nedenle acı çekmesi ve bu süreç sonunda arınmış olarak doğru bir özü bulmasıyla olurdu.
- Ciddi bir havası vardır ve dili ağırdır. Seçkin bir üslubu olup kaba, çirkin ve niteliği düşük sözler bulunmaz. Monologlara ve tiratlara çok yer verilir. Karakterler asiller ve mitolojik kahramanlar olduğundan dilin en güzel kullanımı trajedilerdedir.
- Kesintisiz oynanır, genelde beş perdeden oluşur. Diyalog ve koro bölümleri bulunur. Koro, esere lirizm katar.
- Vurma, yaralama, öldürme gibi olaylar sahnede gösterilmez, sadece sahneye haberi ulaşır. Sonunda genellikle ölüm vardır.
- Trajedi de “üç birlik kuralı” benimsenmiştir. Tek bir olay, tek bir yer ve bir gün içinde (yüzyıl dört saat) görülür. İç içe girmiş karışık olaylar bulunmaz. Ayrıntıya girmeden tek bir olay gösterilir. Olayın ön ve son tarafları, sebepleri ve sonuçları gerektiğince konunun ağzından halka duyurulur. Buna “olay birliği” denir. Trajedi olayının bir günde (24 saat) olup bitmiş gibi gösterilmesine “zaman birliği”, tek bir şehrin belli bir köşesinde başlayan olayın yine orada bitmesine de “çevre (mekan) birliği” denir.

- Erdem ve ahlak ön plandadır. Oyunun sonunda ders vermek ve hikmetli sözler söylemek trajedilerin amaçları arasında yer alır.
- Yunan tanrısı Dionysos'un şenliklerinde yapılan yarışmalarda sahnelenen oyunlarla varolagelmıştır.
- Klasik trajedi **Aristoteles** tarafından kuramsallaştırılmıştır.
- Eski Yunan Edebiyatında **Sophokles, Aiskhylos, Euripides**; Fransız Edebiyatında **Corneille ve Racine** ünlü trajedi yazarlarıdır.
- Türk edebiyatında ise **Ali Haydar, Abdülhak Hamid** ile **Orhan Asena** trajedi türünde eserler vermiştir.

KOMEDİ (KOMEDYA)

- İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan tiyatro çeşididir.
- Günümüzde kalıpları aşmış ve komediden yola çıkarak **absürd komedi** türüne de yol açmıştır.
- Toplumsal ya da bireysel eksiklikler sergilenerek, seyirciyi güldürme, bu yolla düşündürme, onu doğruya yönlendirme amaçlanır.
- Yunan'da bağbozumuna dayanan dini törenlerde oluşmuştur.
- Konularını günlük yaşamdan alır.
- Kişiler, sıradan ve halktan kimselerdir.
- Vurma, yaralama, öldürme gibi dehşet uyandırıcı ve acı verici olaylar, sahnede canlandırılır.
- Dil günlük konuşma dilidir. Üslupta soyluluk aranmaz. Kaba sözlere ve her türlü şakaya yer verilir.
- Trajedide olduğu gibi üç birlik kuralına uyulur.

- Nazım ve nesir olabilir.
- Birbiri ardınca diyalog ve koro bölümleri vardır.
- 17. Yüzyıla kadar beş bölümden oluşurken, daha sonra yazarın isteğine göre belirmiştir.
- Bir kişi karakterinin gülünç ve aksak yönlerini ele alan komedilere **karakter komedisi** denir.
- Toplumun gülünç ve aksak yanlarını konu alan komedi türüne **töre komedisi** denir. Moliere'in "Gülünç Kibarlar", Gogol'un "Müfettiş" ve Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" eserleri töre komedisidir.
- Bir insan, zümre veya belli bir olayın ele alındığı hicvin öne çıktığı komedyaya türüne **yerli komedyası** denir.
- Olayların şaşırtıcı biçimde düzenlendiği, çoğunlukla merak ve güldürü amacı güden komedi türüne **entrika komedisi** denir. Günümüzde oynanan **vodvil** türü entrika komedisiyle benzerlik gösterir. Moliere'in "Scapin'in Dolapları", Shakespeare'in "Yanlışlıklar Komedisi" adlı eserleri entrika komedisidir.
- Ayrıca, abartılı hareketlerle, sivri esprilerle güldürmeyi amaçlayan komedilere **fars (kaba güldürü)**; gerçekte güldürücü olmayan bir olayı gülünç hale getirerek işleyen komediye **parodi**; yergiye dayanan komedilere **satir** denir.
- Komedi türünün ilk temsilcisi Eski Yunan sanatçısı **Aristophanes**'dir. En önemli temsilcilerden biri de Fransız sanatçı **Moliere**'dir.
- **Moliere**'in "Cimri" ile "Kibarlık Budalası", Rus yazar **Gogol**'un "Müfettiş" adlı eseri bu türün en önemli eserleri arasındadır.
- Türk edebiyatında **Şinasi**'nin "Şair Evlenmesi", **Haldun Taner**'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" ile "Sersem Kocanın Kurnaz Karısı", **Turgut Özakman**'in "Ah Şu Gençler" gibi eserleri bu türün önemli örnekleridir.

DRAM

- Dram, hayattan alınma anlamına gelen Yunanca bir terimdir.
- 19. Yüzyılda romantizm akımının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Trajedi ve komedinin klasik kalıplarını yıkarak ortaya çıkmıştır.
- Modern tiyatronun sürekli olarak aristokrat zümrenin yaşayışını veya sadece hayatın gülünç taraflarının sahneye konmasını yeterli bulmayarak hayatı birçok tarafıyla temsil etme arzusundan doğmuştur.
- Trajedi ve komedideki eski Yunan mitolojisine yönelik değerler, dramda yerini ulusal değerlere bırakmıştır.
- İnsani temalardan çok toplumcu ve milli konuları işler. Konular da çok çeşitli olabilir. En kanlı ve çirkin, ya da gerçekçi olayları seyirciye göstermekten çekinmez.
- Trajedi ve komedideki unsurlar dramda bir araya gelmiştir.
- Dram, hayatın acıklı ve gülünç yönlerini iç içe yansıtır. Bu yönüyle gerçeğe daha yakındır.
- Konularını günlük hayattan ve tarihten alır.
- Üç birlik kuralı yoktur.
- Kişiler toplumun her tabakasından seçilebilir. Kişiler, hem iyi ve güzel hem de kötü ve çirkin yönleriyle ele alınır.
- Kötü ve çirkin olaylar sahnede gösterilir.
- Manzum ya da nesir olabilir.
- Perde sayısı yazara bağlıdır.

• İlk örneklerini Shakespeare vermiştir. Shakespeare, klâsik tiyatronun zaman ve yer birliği kuralını yıkmıştır. Ayrıca acıklı ve gülünç olayları iç içe vererek dram türünün oluşmasında ve gelişmesinde önemli katkısı olmuştur.

• Dram türünün önemli yazarları: **Shakespeare, Goethe, Schiller, Victor Hugo**

• Dramın ciddi ve ağırbaşlı yazılmış şekline “**piyes**”, duygulandırıcı ve fazla heyecan verici olanına “**melodram**” denir. Melodram müzikli oyun demektir, yalnız günümüzde müzik kısmı atılmıştır.

TİYATRO İLE İLGİLİ BAZI TERİMLER:

Tiyatro: Edebiyat eseri veya bunların oynandığı yer

Oyun: Sahnelenmek için yazılmış eser, temsil, piyes

Adaptasyon: Yabancı bir oyunu uyarlama, yöresel motiflerle yerlileştirme

Alegori: Ögelerin bir şeyleri temsil etmesi, sembolleştirerek canlandırma

Dekor: Sahneyi ederin konusuna göre düzenlenen perde.

Dramatize etmek: Bir olayı, duygu veya düşünceyi canlandırma

Diyalog: İki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşması

Dram: Acıklı, üzüntülü olayları, bazen güldürücü yönlerini de katarak konu alan sahne oyunu veya televizyon filmi, drama

Monolog: Oyuncunun kendi kendine konuşması, iç konuşma

Dublaj: Seslendirme

Dublör: Asıl oyuncu yerine oynayan, rol yapan kişi.

Epizot: Asıl olaya karışan ikinci olay veya modern tiyatrodaki perde.

Fasıl: Bölüm, perde karşılığı

Feeri: İnsanlarla birlikte cin, peri, şeytan, dev, melek, cadı gibi varlıkların bulunduğu tiyatrodur. Masalın tiyatroya dramatize edilmesinden ortaya çıkmış.

Mimik: Oyuncuların, duygu ve düşüncelerini yüz hareketleriyle anlatması.

Jest: Oyuncuların duygu ve düşüncelerini el, kol hareketleriyle anlatması.

Konduit: Oyuncuların sahneye çıkış sırasını onlara hatırlatır. Işık odasında ışık geçişlerini sağlar ya da sahne arkasında durarak; aksesuarları düzenler. Oyun esnasında oyunun arka planını, zamana uygun bir biçimde yönlendirir.

Kostüm: Oyuncuların rollerine uygun giydikleri kıyafet

Kulis: Oyuncuların hazırlık yaptığı ve sahneye çıkmak için beklediği sahne arkasındaki bölüm.

Mizansen: Tiyatro eserinin sahneye konması için yapılan düzenteleme ve kişiye özgü hareketler

Muhavere: Söyleşme (karşılıklı konuşma) bölümü

Perde: Konunun ana bölümlerinden her biri.

Promiyer: Oyunun, seyirci ile bulunduğu ilk gösterimine verilen ad.

Reji (Rejisör): Eserin sahnelenmesini yöneten kişi, yönetmen.

Repertuvar: Bir tiyatro kurulunun oynamak için hazırladığı oyunların listesi

Replik: Oyuncunun sözü karşısındakine bırakırken söyleyeceği son söz ya da konuşanların birbirine söyledikleri sözler.

Rol: Oyuncuların söyledikleri sözlerin ve yaptığı hareketlerin hepsi

Sahne: Her perdenin içinde yer alan küçük bölümler. Türk edebiyatında sahne yerine "fıkra" ve "meclis" terimleri de kullanılmıştır.

Suflör: Oyuncuların unuttukları sözleri, izleyicilere duyurmadan söyleyen kimse.

Tablo: Bir sahne yapısındaki ana bölümlerin alt kesimleri. Genellikle skeçlerde görülür.

Tirat: Oyuncuların birbirine karşılıklı söyledikleri uzun sözler ve bir defada yaptığı uzun konuşma.

Tuluat: Doğaçlama, metne bağlı kalmaksızın içinde geldiği gibi konuşma.